

Working Papers in Political Science
Politikatudományi műhelytanulmányok

2015/3

Bene Márton

Kommunikációs hálózatok és politikai közösség

**Hálózatelemzési módszerek alkalmazása a poli-
tikai kommunikáció történetének kutatásában**

Politikai kommunikáció Magyarországon, 1990-2015 című kutatás bemutatkozó
workshop

2015. november 17.

Bevezetés

Jelen tanulmány célja bemutatni, hogy miként használja fel a projekt a hálózatelemzés módszereit a kutatás központi kérdéseinek megválaszolásában. A dolgozat első részében röviden felvázolom megközelítésünk legfontosabb elemeit, majd az alkalmazott módszertant mutatom be részletesen. A dolgozat második részében az első empirikus adatfelvétel eredményeit, az 1992-es Csurka tanulmányt követő közéleti polémia kommunikációs hálózatait elemzem.¹

Lehetőségek és korlátok

Megközelítésünk néhány tekintetben eltér a bevett hálózatelemzési megközelítésekétől. Ennek oka, hogy alkalmazásának célja és fókusza sok tekintetben különbözik a hálózat kutatás megszokott használatától. Az egyik legfontosabb különbség, hogy míg a hálózat kutatás leggyakrabban személytelen adatokon dolgozik, a mi esetünkben nagyon is fontosak a csomópontok által megtestesített szereplők személye. A személytelen adatokon dolgozó hálózatelemzések általánosítható tendenciákat akarnak feltárni, valamint oksági magyarázatokra és hatásokra fókuszálnak. Ezzel szemben kutatásunk konkrét politikai szereplők viszonyainak feltárására fókuszál, arra, hogy ezek a szereplők kommunikációja és azon keresztül létrehozott kapcsolataik milyen közösségi mintázatokat hoznak létre. A hálózatelemzés alkalmazásának elsődleges célja a kommunikáción keresztül megragadhatóvá tenni a politikai közösségeket, azok belső és egymás közti viszonyait, szereplőit. Éppen ezért megközelítésünk sokkal inkább leíró, mint magyarázó jellegű. Az alkalmazott hálózatelemzés legnagyobb előnye a kutatás számára, hogy makroszinten egzakt módszerekkel teszi megragadhatóvá a politikai kommunikáció által megtestesített politikai közösséget vagy közösségeket. Mezzoszinten, az egyes közösségek, részközösségek szintjén, a kvantitatív eszközök mellett a hálózatelemzés fontos hozzáadott értéke a vizualizációs eszközök, amelyekkel a közösségek belső viszonyainak áttekinthető és jól alátámasztható elemzését végezhetjük el.

A lehetőségek mellett azonban nem elhanyagolható korlátai is vannak a hálózatelemzés alkalmazásának. Ezek a korlátok elsősorban a hálózatelemzés közösségkonceptiójához kötődnek. A hálózatelemzés során a közösségeket az aktorok közötti kapcsolatok alapján különítjük el. Fontos azonban, hogy ezek a kapcsolatok, a valódi kapcsolatokkal ellentétben, homogének. Megközelítésünkben két aktor közötti kapcsolatnak az interakciót valamint a hasonlóságot tekintjük, azonban interakció és interakció, valamint hasonlóság és hasonlóság között minőségi különbséget nem teszünk, csak mennyiségit. Az általunk konstruált kapcsolat nem nézi az interakció jellegét, pusztán azok mennyiségét két szereplő között, ahogyan a különböző szereplők között az ugyanolyan erősségű hasonlóságot jelző kapcsolat is nagyon eltérő

¹ A kutatást az OTKA (112323) támogatja.

mintázatokot takarhat. Az interakciók és hasonlóságok heterogenitását tehát a kvantitatív hálózatelemzés nem tudja megragadni.

A hálózatelemzés a politikai közösségek feltárásának azonban csak a kiindulópontját jelenti. Az elemzések alapján kirajzolódó közösségeket a kutatás későbbi fázisában kvalitatív módszerekkel vizsgáljuk, pontosítjuk, amelyek a módszer rigiditásából fakadó közösségkoncepció korlátait feloldhatják.

Aktorok és viszonyok

A projekt során hálózatkutatást mindig konkrét ügyek kapcsán végzünk. Minden korszakból elméleti szempontok alapján három ügyet választunk ki, melyek körül kirajzolódó nyilvános kommunikációt több dimenzió mentén vizsgáljuk hálózatelemzési eszközökkel (erről bővebben lásd: ???). Egy ügghöz több hálózat is tartozik, azonban minden hálózat egy ügy kommunikációs tevékenységét rögzíti különböző módokon. A hálózat szereplőkből és a köztük lévő kapcsolatokból áll.

Aktorok

Az egyik legfontosabb kérdés, hogy kiket tekintünk aktoroknak a hálózatban, hiszen ezek között az aktorok között nézünk többféle kapcsolatot és belőlük konstruáljuk meg a politikai közösséget. Elméleti döntésünk értelmében hálózatunk aktorai a „kommunikátorok”, azaz minden olyan szereplő, aki az adott ügyben nyilvános kommunikációt folytat. Kommunikátor lehet médium, szervezet, intézmény, politikus vagy egyéb természetes személy. Hálózatunk tehát heterogén jellegű, ötvöz minden kommunikációra képes szereplőt. Ennek a döntésünknek hátrányai és előnyei is vannak. Az eltérő típusú „kommunikátorok” természetükből fakadóan eltérő módon folytatnak kommunikációt. Egy médium minden bizonnyal többet kommunikál és jobban rá van utalva más kommunikátor megszólalásaira való hivatkozásra, mint egy politikus. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy a nagymértékű variancia akkor is elkerülhetetlen, ha aktorainkat egyetlen szereplőtípusra korlátozzuk: egy vezető politikus és egy kevésbé ismert képviselő, vagy éppen egy napilap vagy egy hetilap kommunikációmódjában szintén jelentős mértékű eltérések lehetnek. Mindezzel együtt ezeket a természetes eltéréseket az elemzés során mindig szem előtt kell tartani. A heterogén hálózat legfontosabb előnye viszont az, hogy a kommunikációs hálózat a maga valójában, torzítatlanul tárul fel előttünk: típustól függetlenül azok a kommunikátorok kerülnek központi pozícióba, akiknek a hangja valóban a leghangosabban hallatszik az adott ügy nyilvános diskurzusában.

Az egyes ügyekben a hálózatban szereplők körét egyfajta hólabda módszerrel jelöljük ki. Kezdőpontjainkat az országos médiumok jelentik és a médiumok hivatkozásaiban keresztül bővítjük szereplőink körét. A hivatkozott szereplőknek (természetes személyek, szervezetek, intézmények, további médiumok) szintén összegyűjtjük az ügyben elhangzott nyilvános megnyilatkozásait és az általuk hivatkozott szereplők-

kel tovább bővítjük az adatbázist. Mindezt a „kör” bezárulásáig folytatjuk, azaz addig, ameddig új szereplőkkel bővíthető az adatbázis.²

Kapcsolatok

A kutatás során többféle kapcsolatot vizsgálunk a hálózat aktorai között. Az első és egyúttal legfontosabb vizsgált kapcsolat az interakció.

Az interakció az egész projekt egyik központi fogalma, amely a blokk többi cikkében, valamint a kutatócsoport tagjainak korábbi kutatásaiban is nagy hangsúlyt kapott (Kiss et al, 2014; Szabó – Bene, 2014, 2015, Szabó et al, 2015 stb.) Kutatásunkban interakciónak a hivatkozást tekintjük. A nyilvános kommunikációban más aktor az ügyben elhangzott kommunikációjára történő hivatkozást rögzítjük interakcióként, ezáltal pedig kapcsolatként. Interakció tehát egy akció és reakciója között jöhet létre. Konceptualizálásunk jól illeszkedik kutatásunk megközelítéséhez, amely a politikai kommunikáció alkotóelemének tekinti a kommunikációs kezdeményezésre adott reakciót. Megközelítésünk szerint ugyanis amennyiben egy kommunikációs szánt cselekvésre nem érkezik reakció, akkor az nem válik kommunikációssá (Kiss, 2014: 9.o).

A hálózatelemzést azonban nem csak az aktorokkal és interakciókkal kapcsolatban szeretnénk felhasználni, hanem a más dimenziók, így a csatornák és a diskurzusok elemzésében is. Ezekben az esetekben azonban nem közvetlen kapcsolatokat vizsgálunk, hanem sokkal inkább hasonlóságon alapuló kapcsolatokat hozunk létre. Ezeket egyoldalúvá transzformált kétoldalú hálózatok segítségével elemezzük. A kétoldalú hálózatok (two-mode network; bipartite network – lásd: Davis et al. 1941, Borgatti et al. 2013) olyan hálózatok, amelyek két aktortípus közötti kapcsolatokat vizsgálják. A csatornák kapcsán például az aktorok egyik típusát a természetes személyek (politikusok, szakértők, értelmiségiek stb.), másik típusát pedig a médiumok jelentik. A kétoldalú hálózatban csak a különböző típusú szereplők kapcsolódhatnak egymáshoz, azonos típusú szereplők között nem lehet kapcsolat. Jelen esetben tehát természetes személyek kapcsolódnak médiumokhoz, más természetes személyhez, vagy médiumok médiumokhoz nem kapcsolódhatnak. A kapcsolat definíciója esetünkben az, hogy melyik politikai szereplő melyik médiumban nyilvánul meg közvetlenül. Ha „A” politikus interjút ad „x” tévének, akkor „A” politikus és „x” médium között van egy kapcsolat.

² A határon túli szereplőkre történő hivatkozások a hálózat határait jelentik. Bár a nyilvános kommunikáció globalizálódása és határokon átnyúló jellege fontos kérdés (lásd: Szabó, 2014), kutatásunk ennek vizsgálatára nem vállalkozik, pusztán a magyar politikai kommunikációs közösségeket szeretnénk megismerni. A határon túli szereplőkre történő hivatkozásokat rögzítettük, a határon túli csatornáknak elhangzott megnyilatkozásoknak azonban már nem mentünk utána, ezek tehát csak a rájuk való hivatkozásokon keresztül szerepelnek a hálózatban.

Az elemzés érdekében azonban érdemes egyoldalúvá alakítani a hálózatot (lásd: Borgatti et al, 2013), hiszen kevés hálózatelemzési eszköz áll rendelkezésre kétoldalú hálózatok elemzésére. Ha a hálózatunkat a természetes személyek irányába alakítjuk át, akkor egyoldalú hálózatunkban az aktorok a természetes személyek és a hálózat a közöttük létrejövő kapcsolatokról áll. Két politikus között az hoz létre kapcsolatot, ha a kétoldalú hálózatban ugyanahhoz a médiumhoz kapcsolódtak mindketten, azaz ugyanabban a médiumban nyilvánultak meg közvetlenül. Két politikus között annál erősebb a kapcsolat, minél több médiumhoz kapcsolódnak együtt, azaz megszólalásaikban minél hasonlóbb csatornákon nyilvánulnak meg. Hasonlóképpen: ha a médiumok irányába homogenizáljuk a hálózatot, akkor két médium között annál erősebb a kapcsolat minél hasonlóbb a rajtuk keresztül megszólaló politikusok köre (ennek alkalmazására lásd, Szabó – Bene, 2014).³

Mindezek alapján látható, hogy a csatornák dimenziója miként jelenik meg a hálózatelemzési módszerünkben. A hálózat szereplőit csatornához rendeljük, majd az átalakítás után a köztük lévő kapcsolatokat a használt csatornák hasonlósága fogja mutatni. „A” és „B” között akkor van erős kapcsolat, ha nyilvános kommunikációjukat nagyon hasonló csatornákon keresztül folytatják. Értelemszerűen a csatornahálózat az aktorok szempontjából homogén, azaz az egyoldalúvá történő átalakítást követően csak egy aktortípust (természetes személy vagy médium) mutat – hiszen köz-

³ Newman (2001) és Opsahl (2013) alapján ezt az átalakítást úgy végezzük el, hogy nagyobb súlyt kap az a közös kapcsolat, amelyhez kevés más szereplő kapcsolódik. Azaz, ha két politikus egy olyan médiumban szólal meg, ahol más politikus nem, akkor a köztük lévő kapcsolat erősebb, mint két politikus között, akik mindketten olyan médiumhoz kapcsolódnak, ahol nagyon sok más politikus is megszólal. Természetesen a hasonlóságot megtestesítő kapcsolat súlyában a közös médiumhoz való kapcsolat súlya is szerepet játszik. Ez azt jelenti, hogy ha a közös médiumban a két politikus sokszor szólal meg, akkor erősebb a kapcsolat, mintha mindketten csak egy-egy alkalommal nyilvánulnak meg ott. Az algoritmus a súlyok ilyen jellegű figyelembevételét irányított hálózatként hozza létre: amennyiben a közös médiumban „A” aktor 6 alkalommal szólal meg, míg „B” 2 alkalommal, akkor a kapcsolat súlya „A”-tól „B” irányába 6, míg fordított irányban 2. (Természetesen ezt a súlyt még módosítja az, hogy milyen médiumban szólalnak meg). Ebben az esetben az irányítottság megtartása nem tűnik indokoltnak, lévén, hogy minden kapcsolat kölcsönös, egyedül a hozzájuk tartozó súlyban van különbség. Ezért itt érdemes szimmetrizálni a kapcsolatot. A szimmetrizálásnál az átlagolás azonban nem tűnik jó módszernek, mert egy olyan médium, ahol egy politikus csak egyszer szólal meg, míg kollégája minden egyes nap, a két szereplő között aránytalanul erős kapcsolatot hozna létre. Emellett fontos megtartani azt is, hogy ne legyen a kapcsolat értékének maximuma (pl: 1). Ezért olyan szimmetrizálási módszerre van szükség, amely alacsonyabb értéket ad annak a kapcsolatpárnak, ahol nagy a különbség a két érték között, de egyúttal magasabb súllyal díjazza azt, amikor a két szám abszolút értelemben magas (pl.: nagyobb különbség van két megszólaló között, ha ugyanabban a médiumban „A” 10 alkalommal, míg „B” 20 alkalommal szólal meg, mint ha „A” 1 alkalommal és „B” 6 alkalommal, mégis intuitíve erősebb hasonlóságot, így erősebb kapcsolatot tulajdonítanánk az első esetnek mint a második esetnek). Mindezen szempontok figyelembe vételével a szimmetrizálás során a következő képletet alkalmaztam:

$$W_{ab} = (W_a + W_b) * \frac{1}{|W_a - W_b| + 1}$$

, ahol W_{ab} „A” és „B” szereplő közti szimmetrizált súly, W_a „A” szereplőtől „B” szereplő felé irányuló kötés súlya, W_b pedig a „B” szereplőtől „A” szereplő felé irányuló súly.

vetlen kommunikációra csatornákat csak a természetes személyek tudnak használni, miként csatorna is csak médium lehet.

A kétoldalú hálózat elemzésénél nem szabad elfelejtenünk, hogy itt két aktor közötti kötés pusztán hasonlóságot jelent, nem pedig valódi interakciót. Ezáltal azonban megvizsgálhatjuk, hogy önmagában a csatornahasználat hasonlósága létrehoz-e közösségeket a magyar politikai kommunikációs térben. De a hálózat nem csak arra használható fel, hogy „csatornahasználó-közösségeket” különítsünk el, hanem arra is, hogy megnézzük, hogy a korábban már elkülönített közösségek (akár az interakciós hálózat alapján, akár más, elméleti szempontból), mennyiben különböznek csatornahasználatukban.

Hasonló elven elemezzük a kutatás harmadik dimenzióját jelentő diskurzusokat is. Itt részben Philip Leifeld adatgyűjtési koncepciójára támaszkodom (Leifeld, 2012), de az elemzési eszközeink megegyeznek a többi hálózatunk esetében használt eszközökkel. Hálózatunk itt is kétoldalú hálózat lesz, ahol az egyik oldal szereplői megegyeznek az interakciós hálózatunk szereplőivel. A másik oldal szereplői viszont ebben az esetben nem egyéni vagy kollektív létezők, hanem diszkurzív keretek (*frame*) lesznek. Mit is jelent ez a gyakorlatban? Kvalitatív tartalomelemzés segítségével elkülönítünk az adott ügyre jellemzőnek tekintett kereteket, azaz az üggyhez való viszonyulás olyan általánosabb mintáit, amelyek leginkább leírják az általános diskurzust. A csatorna-hálózathoz hasonlóan első lépésben itt is kétoldalú hálózatot hozunk létre. Az egyes szereplőket megnyilatkozásaik alapján az elkülönített keretekhez rendeljük hozzá, tehát a szereplők nem egymáshoz, hanem diszkurzív keretekhez kapcsolódnak.

Az elemzésre alkalmas hálózatot ebben az esetben is átalakítjuk egyoldalú hálózattá: csak az interakciós hálózatból ismert aktorok szerepelnek benne, akik között a kapcsolatot a nyilvános megnyilatkozásaikban használt diszkurzív keretek hasonlósága adja. Annál erősebb kapcsolat áll fenn két aktor között, minél több közös diskurzus-elemhez kapcsolódnak. Ezáltal diskurzusközösségeket hozhatunk létre, vagy éppen megtalálhatjuk a diszkurzív közvetítő szereplőket is, akik összekötő szerepben töltenek be két diszkurzív közösség között.

A diskurzushálózat-elemzés további lehetőségeket is rejt magában. Egyrészt az egyoldalú hálózattá alakítás logikáját itt is megfordíthatjuk, azaz a személyek helyett a diszkurzív elemek felé alakíthatjuk át a hálózatot. Ebben az esetben két diszkurzív elem között akkor erős a kapcsolat, ha ugyanazok a szereplők használják azt ugyanolyan módon, és nincsen kapcsolat, ha ugyanazt az elemet eltérő szereplők használják. Egy ilyen hálózat lényegében megrajzolja a diskurzus térképét, megtalálhatjuk az egymással erősen összefüggő elemeket, valamint azokat az elemeket, amelyek a diskurzusok között közvetítenek. Hangsúlyozni kell, hogy az elemek összefüggése alatt

itt a használatban megfigyelhető együttjárást értünk, nem pedig logikai vagy egyéb jellegű összefüggéseket.

Nem szabad ugyanakkor elfeledkeznünk arról, hogy ezek a dimenziók a politikai közösség-képződésének dimenziói, tehát a politikai közösségeket az összes dimenzió figyelembe vételével kell leírni. A többféle létrehozott hálózat azonban csak az adott dimenzióra vonatkozóan rögzíti a politikai közösséget, közösségeket. Az eredmények szintetizálását megkönnyíti, hogy mindegyik hálózatban ugyanazok az aktorok szerepelnek. A hálózatelemzésből kirajzolódó politikai közösségeket ezek együttes értelmezéséből, valamint egymásra vetítéséből határozhatjuk meg.

A hálózatok elemzése

A közösségek elkülönítésekor a legfontosabb általunk használt mutató a modularitás. A modularitás egy adott közösség-felosztás „jóságát” méri (lásd: Clauset et al. 2004). Azt nézi, hogy az adott közösségen belül mennyivel van több kötés, mint amennyi hasonló karakterisztikákkal rendelkező hálózat esetében (csomópontok, kötések száma) véletlenül is várható lenne. A mérőszám maximum értéke 1, ez a közösségek tökéletes elkülönülését jelzi. 0 érték esetében a felosztott közösségeken belül nem összpontosul több kötés, mint ami véletlenszerűen várható lenne. A mutató minimum értéke -0,5, a negatív érték pedig azt jelenti, hogy kevesebb kötés összpontosul a közösségeken belül, mint az véletlenszerűen várhatnánk. Bár nehéz pontosan meghatározni, hogy mekkora modularitás-értéktől beszélhetünk releváns közösségstruktúráról, az irodalomban gyakorta használt 0,3-as értéket, mint viszonyítási pontot elfogadhatónak tartjuk (Clauset et al, 2004)

Azonban nem csak előre meghatározott közösség-felosztások „jóságát” mérhetjük, hanem léteznek modularizáció-maximalizáló algoritmusok is, amelyek célja hálózatunkban azt a közösségfelosztást megtalálni, amely a legnagyobb modularitásértéket adja ki. Mi ezek közül a kötés-közöttiségen alapuló közösség-felosztás algoritmusát használjuk, hiszen ez súlyozott és irányított hálózatok esetében is használható (lásd: Newman – Girvan 2004). Ennek lényege, hogy úgy próbál a hálózatunkban értelmes közösségeket elkülöníteni, hogy eltávolítja a legmagasabb közöttiség értékekkel rendelkező kötések, azaz azokat, amelyeken a legtöbb legrövidebb út halad át. Ezt azért teszi, mert feltételezi, hogy az ilyen kötések azért vannak középponti szerepben, azért tudja két csomópont a legkönnyebben ezen a kötésen megközelíteni egymást, mert elkülönülő közösségeket kapcsol össze. Ezért ezek eltávolításával egymástól teljesen elkülönülő közösségekhez jutunk. Ez egy iteratív folyamat, mely során minden egyes lépésben más kötés eltávolításával újabb és újabb közösségfelosztásokhoz jutunk. Az algoritmus azt a felosztást tárja elénk, amelyik a legnagyobb modularitás értékkel rendelkezik.

Azonban nem csak a konkrét közösségek elkülönítése érdekel minket, hanem a teljes magyar politikai közösség ügyekből kirajzolódó kommunikációs szerkezete is. Ehhez három további mérőszám^{4 5 6} bevonásával öt ideáltípust különítettünk el az alapján, hogy a kötések miként oszlanak el a csomópontok között: (1) a klasztermentes kohézív hálózatot, amely lényegében egyetlen, egymással élénk kapcsolatban lévő, de további elkülönülő közösségekre nem bomló szerkezetet mutat; (2) a kisvilág hálózatot (Watts-Strogatz, 1998), amely egymással élénk kapcsolatban álló, de belülről sűrűbben összekapcsolódó klaszterekből áll; (3) a polarizált hálózatot, amelyben egymástól élesen elváló, belül viszont sűrűn összekapcsolódó közösségek alakulnak ki; (4) a centrum-periféria hálózatot (Borgatti – Everett, 1999), amelyben egy központi, egymással élénk kapcsolatban álló maghoz számos perifériaszereplő kapcsolódik, akik egymással azonban nem kapcsolódnak össze; (5) diffúz elrendezésű hálózat, amelyben közösségek nem jönnek létre, de kohézió sem, a csomópontok között nagy távolságok alakulnak ki. (Az öt ideáltípusról bővebben lásd: Szabó et al, 2015, valamint a melléklet 1. ábráját).

Esettanulmány a Csurka-dolgozat ügyének kommunikációs hálózatairól

Első hipotetikus korszakunkban három ügy kommunikációs hálózatait vizsgáljuk, a három ügy pedig a Csurka-tanulmány ügye (1992. augusztus – szeptember), az 1994-es országgyűlési kampány, valamint a Bokros-csomag ügye (1995. március). Jelen

⁴ Átlagos legrövidebb távolság: Bináris hálózat esetében két csomópont között a legrövidebb távolság megegyezik azoknak a kötéseknek a számával, amelyeken keresztül a leggyorsabban eljuthatnak egymáshoz. A hálózat összes lehetséges párja közötti legrövidebb távolságok átlagos értéke fontos információval szolgál a hálózat kohéziójáról. Minél kisebb ez a szám, annál jobban össze vannak kapcsolva egymással a hálózat tagjai, a kötések tehát úgy oszlanak el, hogy a bármelyik csomópont könnyen elérheti a másikat. Mi egy, a súlyozott hálózatra generalizált változatot használunk, amely a kötések számát és azok súlyát is figyelembe veszi (Opsahl et al. 2010).

⁵ *Klaszteresedési koeficiens*: A csomópontok klaszteresedésének a mértékét mutatja a hálózatban fellelhető tripletek vizsgálata alapján. Egy triplet három csomópontból áll, melyek között két (nyitott triplet) vagy három (zárt triplet) kötés van. A zárt tripletben mindhárom szereplő között van kapcsolat, míg a nyitott tripletben csak az egyik csomópont kapcsolódik a másik kettőhöz, utóbbiak között nincsen kapcsolat. Az együttható a zárt tripletek aránya az összes triptelen belül. Ha magas értéket kapunk, akkor a csomópontok saját közvetlen környezetükkel jellemzően összekapcsolódnak, azaz klaszteresednek. A klaszteresedési együtthatónak itt is egy, a súlyozott hálózatra generalizált változatát használjuk fel (Opsahl – Panzarasa 2009).

⁶ *Fitness*: Egy adott felosztás „jóságát” méri a centrum-periféria struktúra tekintetében. Két blokkra osztjuk fel a hálózatot és a fitness azt nézi, hogy ez a felosztás mennyiben felel meg a centrum – periféria struktúra ideáljának (Borgatti – Everett 1999). A centrum-periféria algoritmus lényege, hogy a hálózaton belül a mátrix permutációjával két csoportot különít el az aktorokból, egy centrumot és egy perifériát. A centrumot ideálisan egymással teljesen összekapcsolódó aktorok alkotják, míg a perifériablokk „üres”, azaz nincsenek kapcsolatok a periféria aktorok között. A fitness azt méri, hogy az algoritmus által elkülönített centrum és periféria mennyire felel meg az idealizált struktúrának. A centrum és periféria elkülönítését végző algoritmus iteratív jellegű, tehát egymás után sok felosztást tesztl, és azt mutatja meg, amelyikben a fitness-érték a legmagasabb. A 0,5-ös értéket megközelítő értéknél tekintjük hálózatunk centrum – periféria struktúrával rendelkező hálózatnak.

esettanulmányban első ügyünk eredményeit mutatom be röviden.⁷ Csurka István 1992. augusztus 20-án a Magyar Fórumban publikálta nagy port kavart tanulmányát, melyben radikális bírálatát adta a rendszerváltás óta eltelt időszaknak, súlyosan kritizálva pártja kormányzati teljesítményét is. A dolgozatnak jelentős visszhangja volt a magyar nyilvánosságban. Az ügy számunkra azért érdekes, mert egyszerre intézett kihívást az MDF által megtestesített politikai közösség ellen, valamint a rendszerváltás után létrejött magyar politikai közösség ellen is. Egyúttal a tanulmány a magyar radikális jobboldali politikai közösség létrejöttének egyik első lépcsőjeként is felfogható – egy évvel a tanulmány publikálása után Csurka István körül formálódott az első életképes radikális jobboldali formáció, a MIÉP.

Az adatfelvétel több szakaszból is állt. Négy kolléga összegyűjtött és digitalizált minden fellelhető médiaanyagot (napilapok, hetilapok, televízió, rádió) a Csurka-ügyről. Ezt követően 9 kódoló rögzítette, hogy a médiumok milyen szereplőkre (természetes személyek, szervezetek, egyéb médiumok) hivatkoznak, milyen szereplőket szólítanak meg közvetlenül, valamint azonosítottak minden megszólalás pontos elsődleges helyét. Hivatkozásnak tekintettünk minden az adott időszakban történt, megvalósult, a nyilvánosság számára elérhető kommunikációra történő utalást. Csak elsődleges hivatkozásokat rögzítettünk, tehát ha „A” szereplő hivatkozik „B” kommunikációjára, amely tartalmaz hivatkozást „C” kommunikációjára, akkor csak „A” és „B” között rögzítettünk kapcsolatot, „C”-re való hivatkozást csak „B”-nél rögzítettük, „A” esetében nem. Ezt követően összeállítottunk egy adatbázist minden természetes szereplő és szervezet összes megnyilatkozásáról. Egy három fős csoport a megnyilatkozások átnézése után elkülönített 11, az ügyre jellemző és átfogó értelmezési keretet, melyet aztán a teljes kutatócsoport megvitatott, tesztelt, majd az értelmezési keretekért felelős kutatók ennek megfelelően átdolgoztak (az értelmezési kereteket lásd a melléklet 1. táblázatát). A következő kódolási körben az egyes természetes szereplőket és szervezeteket osztottuk fel 10 kódoló között, akik egyrészt azok megnyilvánulásaiban található hivatkozásokat rögzítették, másrészt pedig a megnyilatkozásokat egyes értelmezési keretekhez rendelték hozzá. Végezetül a médiumok saját tartalmaiban (véleménycikkek, olvasói levelek, interjúkérdésekben megfogalmazott értelmezések) szintén megvizsgáltuk, hogy milyen értelmezési keretek lelhetőek fel.⁸

⁷ Terjedelmi okokból jelen dolgozatban csak a legfontosabb eredmények vázlatos ismertetésére vállalkozom.

⁸ Mindhárom adatgyűjtési módszerrel kódolók közti megbízhatósági tesztet (intercoder reliability) végeztünk. A Krippendorff's alpha értéke a közvetlen megszólalási adatok esetében: 0,85; hivatkozások esetében 0,76; diszkurzív értelmezési keretek esetében: 0,63. Az éles kódolás során létrehoztunk egy platformot, ahol minden kódoló jelezhetette, ha a kódolás során problémával szembesült. A problémás esetekről a kutatásvezető hozott döntést, aki napi rendszerességgel válaszolt a felmerülő problémákra. Ennek különösen a diszkurzív keretek kódolásánál volt jelentősége.

Eredmények

Elsőként a hivatkozási hálózat elemzését végezzük el. A hálózat alapjellemzőit az 1.-3. táblázat mutatja.

1. táblázat: A hivatkozási hálózat alapjellemzői

	Csomópontok száma	Kötések száma	Hivatkozások száma (kötések súlyának összege)	Kötések átlagos súlya (szórás)
Hivatkozási hálózat	170	501	694	1,39 (0,99)

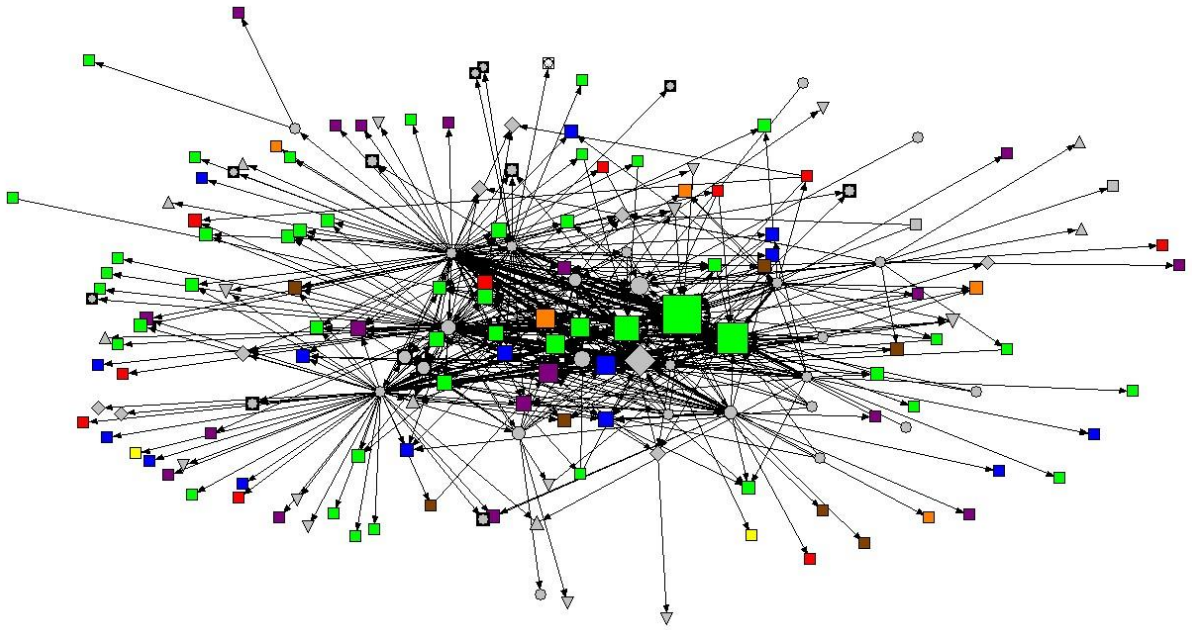
2. táblázat: Az aktorok megoszlása státusz szerint

Státusz	Médium	Politikus	Szakértő	Értelmiségi	Szervezet	Külföldi médium
Aktorok száma	24	105	12	7	9	13

3. táblázat: A politikusok megoszlása pártok szerint

Párt	MDF	SZDSZ	FKgP	MSZP	KDNP	Fidesz	Egyéb
Politikusok száma	46	15	2	10	7	5	18

Láthatjuk, hogy meglehetősen nagyszámú szereplő aktivizálta magát a Csurka-ügyben. 170 szereplő fejt ki hivatkozható kommunikációt a dolgozattal kapcsolatban. Az aktorok státusz szerinti megoszlásából (2. táblázat) jól látható, hogy a nyilvánosságot a politikusok megszólalásai dominálják, az ügyben megnyilatkozó szereplők majdnem kétharmada politikus. Elsősorban az MDF politikusok voltak aktívak, minden bizonnyal annak köszönhetően, hogy a Csurka-dolgozat éppen a párt által megtestesített politikai közösségre jelentett kihívást, állásfoglalásra készítette a közösség tagjait.

1. ábra: A hivatkozási hálózat. A csomópontok mérete egyenesen arányos a in-degree centralitás értékükkel ($\alpha=0,5$). \square = politikus; \circ = médium, Δ = értelmiségi, ∇ = szakértő, \diamond = szervezet, \blacksquare = külföldi médium. Zöld = MDF, kék = SZDSZ, sárga = FKGP, piros = MSZP, barna = KDNP, narancssárga = Fidesz, lila = egyéb párt, szürke = nem politikus.

A kötés-közöttiségen alapuló közösségfeltáró algoritmus (továbbiakban KKA) maximum modularitásának értéke alig nagyobb mint 0 (0.00799), tehát a hivatkozási hálózat egésze meglehetősen integráltnak mondható, nem lehet egymástól elkülönülő csoportokra bontani.

Mivel elkülönülő közösségekre nem bukkantunk a hivatkozási hálózatban, az interakciós teret egészében is érdemes megvizsgálnunk. Ha közösségek nem is különülnek el a hálózatban, akkor a teljes politikai közösség mégis milyen interakciós szerkezetet mutat? Ha integrált is a hálózatunk, mégis milyen típusú integrációról beszélhetünk? Az 1. ábra meglehetősen sokat mondó azzal kapcsolatban, hogy milyen irányban érdemes tovább lépni. A centrum-periféria elemzés megerősíti sejtésünket: a 0.486-os fitness érték kellően magas ahhoz, hogy elfogadjuk: hálózatunk centrum-periféria struktúrát mutat.

Az algoritmus azt is megmutatja, hogy a magon belüli sűrűség 1,345, míg a periféria csomópontok között mindössze 0,006. A centrum és a periféria között élénk kapcsolatok vannak, azonban nagyobb a sűrűség a centrumtól a periféria irányába történő kapcsolatok esetében (0,145), mint a perifériától a centrum irányába mutató kapcsolatoknál (0,078). Ez azt jelenti, hogy a centrum előszeretettel hivatkozik perifériaszereplőkre, jobban, mint amennyire a perifériaszereplők hivatkoznak a centrumszereplőkre. Ez természetesen elsősorban a centrumba került médiumoknak köszönhető,

azonban mégis figyelemreméltó, hogy ezek a médiumok nem csak a leghivatkozottabb szereplőket keresik, hanem a kevésbé jelentős szereplőkre is bátran hivatkoznak.

A hálózat centralizáltságát érdemes alaposabban is szemügyre venni. A hivatkozások megoszlásából azt láthatjuk, hogy a 170 szereplő közül 14 szereplő birtokolja az összes hivatkozás 56%-át. Az az is kiderült, hogy négy aktor kirívóan sok hivatkozással rendelkezi: Antall József (72), Debreczeni József (57), az MDF (52) és Csurka István (39). Csaknem minden harmadik hivatkozás erre a négy szereplőre irányult az ügyben (31,7%).

Ez még inkább látványos, ha csak a természetes személyek egymásra történő hivatkozásait vesszük szemügyre. Itt Antallra és Debreczenire irányul az összes hivatkozás 60,5%-a, Csurkával együtt a 69%-a. Az is figyelemre méltó, hogy a természetes személyek hivatkozási hálózatában mindössze 16 szereplőre történik hivatkozás, annak ellenére, hogy a hálózatban összesen 124 szereplő található, akik mindegyikéről elmondható, hogy megnyilvánultak az ügyben. Többségükre azonban a különböző médiumok hivatkoztak, a többi természetes személy figyelmen kívül hagyta őket.

Mivel három természetes szereplő ilyen jelentős mértékben kiemelkedik az összes aktor közül, ezért azt is megvizsgáltam, hogy csak a hozzájuk való viszony alapján lehet-e kisebb csoportokat elkülöníteni a hálózatban. Ehhez egy olyan hálózatot hoztam létre, amelyben csak az Antall Józsefre, Debreczeni Józsefre és a Csurka Istvánra történő hivatkozások maradtak bent. 57 olyan szereplő van a hálózatban, aki bármelyikükre is hivatkozott, a maradék 113 szereplő nagy része nem hivatkozott senkire sem, mindössze a fentiekben említett kivételek hivatkoztak másra. A három kulcsszereplőre való hivatkozásban már van némi eltérés az aktorok között, bár a szereplők nagy része egynél több kulcsszereplőre is hivatkozott, így valóban kijelenthető, hogy Antall József, Debreczeni József és Csurka István együttesen integrálta a diskurzust. A szereplők jelentős része az ő megszólalásaikra kapcsolódik rá.

Azt is érdemes megvizsgálnunk, hogy a hivatkozások hogyan oszlanak meg az egyes szereplőtípusok és pártok között. Ezt mutatja a 4. táblázat:

4. táblázat: A hivatkozások megoszlása szereplőtípusok szerint

Aktorcsoport (csoport létszáma)	Kapott hivatkozások összege	Egy tagra jutó kapott hivatkozások átlaga (szórása)	A csoport három leghivatkozottabb tagja (hivatkozások száma)
MDF (46)	325	7.06 (14.49)	Antall József (72), Debrecezeni József (57), Csurka István (39)
SZDSZ (15)	59	3.93 (4.46)	Tardos Márton (17), Tölgyessy Péter (9), Pető Iván (8)
FKgP (2)	2	1 (0)	Ómolnár Miklós (1), Pásztor Gyula (1)
MSZP (10)	17	1.7 (1.88)	Gál Zoltán (7), Szűrös Mátyás (2)
KDNP (7)	19	2.71 (2.05)	Csépe Béla (6), Varga László (5), Surján László (3)
Fidesz (5)	26	5.2 (7.76)	Kövér László (19), Orbán Viktor (3), Deutsch Tamás (2)
Egyéb politikus (18)	55	3.05 (4.87)	Tom Lantos (21), Király Zoltán (7), Juhász Judit (6)
Szakértők (12)	16	1.33 (0.65)	Molnár Gusztáv (3), György Péter (2), Ágh Attila (2)
Értelmiségi (7)	13	1.86 (1.86)	Kerényi Imre (6), Sütő András (2)
Szervezet (9)	72	8 (16.55)	MDF (52), Kormány (5), 4 további szervezet (3)
Média (24)	55	2.29 (4.4)	MTV A Hét (17), MTV Össztűz(14), Népszabadság (9)
Külföldi médium (13)	34	2.62 (2.47)	Financial Times (8), Die Presse (8), The Guardian (3)

Láthatjuk, hogy az MDF politikusai nem csak a legaktívabban kommunikáló csoportot alkották a hálózatban, de messze a legtöbb reakciót is ők váltották ki. Az ügyben

elhangzott összes hivatkozás 47%-a MDF politikus megszólalására történt. Ugyanakkor az is igaz, hogy ennek jelentős része a három MDF-politikus kulcsszereplőre történő hivatkozás volt, de ha őket kivesszük, még akkor is jóval több hivatkozás érkezett MDF-politikusra, mint bármelyik másik csoportra (168 hivatkozás). Ehhez képest a többi párt nem csak a megszólalók számában, hanem az általuk kiváltott reakciók számában is jócskán elmarad. Legnagyobb ellenzéki pártként még az SZDSZ látható a leginkább, de még így is csak az MDF-politikusokra történő hivatkozások kevesebb mint egyötödét tudták „besöpörni”. Az ellenzéki politikusok közül csak Kövér László és Tardos Márton tudott jelentősebb láthatóságra szert tenni, valamint az amerikai politikus, Tom Lantos ért még el nagyszámú hivatkozást. Számos szakértő és értelmiségi is megszólalt az ügyben, megnyilatkozásaik – Kerényi Imrét leszámítva - azonban szinte teljes mértékig visszhang nélkül maradtak. A szervezetek közül egyedül az MDF, valamint nagyon kis mértékben a Kormány volt látható az ügyben. Érdekes eredmény, hogy a médiumokra történő hivatkozások is meglehetősen ritkák voltak: az összes hivatkozásnak az 1%-át sem érik el a médiumokat megnevező hivatkozások (0.079%). A külföldi médiumokra történő hivatkozások sem maradnak el sokkal ettől a számtól. Mindezen eredmények fényében kijelenthetjük, hogy a Csurka-ügy körüli diskurzust a politikusok, pontosabban az MDF politikusai dominálták, akik nem csak a legnagyobb számban képviseltették magukat, de a legtöbb reakciót is az ő megszólalásaik váltották ki.

A diszkurzív hálózat természetesen kevesebb szereplőből áll, hiszen nem minden megnyilvánuló aktort lehetett besorolni a vizsgált frame-k valamelyikébe.

5. táblázat: Az aktorok megoszlása státusz szerint

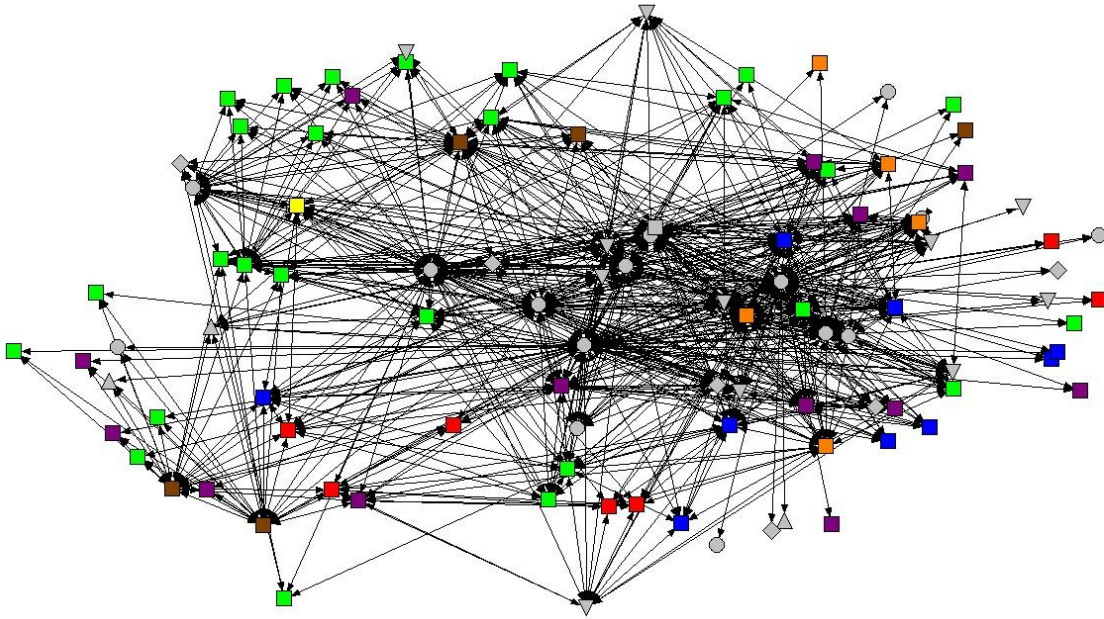
Státusz	Médium	Politikus	Szakértő	Értelmiségi	Szervezet
Aktorok száma	15	67	11	3	6

6. táblázat: A politikusok megoszlása pártok szerint

Párt	MDF	SZDSZ	FKgP	MSZP	KDNP	Fidesz	Egyéb
Politikusok száma	26	9	1	7	5	5	13

Az így létrejött hálózatban 102 szereplő és 2235 kötés található. A kötések nagy száma annak köszönhető, hogy a relatív nagy számú szereplőt kisszámú frame-el kötöttük össze, így megnő annak az esélye, hogy két szereplő legalább egy frame-n keresztül kapcsolódjon egymáshoz. Ezért a szereplők nagy része között található valami-

lyen szintű kapcsolat, amely az ábrázolást ebben a formában értelmetlenné teszi. Ezért a 2. ábrán csak az átlagosnál erősebb kapcsolatokat jelenítettük meg.

2. ábra: Az átlagosnál erősebb kapcsolatok a diszkurzív hálózatban. □ = politikus; ○ = médium, Δ = értelmiségi, ▽ = szakértő, ◇ = szervezet, ■ = külföldi médium. Zöld = MDF, kék = SZDSZ, sárga = FKGP, piros = MSZP, barna = KDNP, narancs-sárga = Fidesz, lila = egyéb párt, szürke = nem politikus.

Érdeemes azt is megnézni, hogy az egyes frame-k milyen „népszerűségnek” örvendtek az ügy kapcsán. A táblázatban a számok azt jelölik, hogy összesen hány szereplő kapcsolódik az adott frame-hez, míg zárójelben azt látjuk, hogy ez összesen hány kapcsolódást jelent (hiszen egy szereplő többször is kapcsolódhat ugyanahhoz a frame-hez).

7. táblázat: A frame-k népszerűsége az aktorok kapcsolódásai alapján.

Frame	Kapcsolódó szereplők száma (összes kapcsolódás száma)
Náci megnyilvánulás	42 (54)
Antidemokratikus	37 (44)
Hatalmi ambíciók	28 (37)
Valódi problémák	27 (36)
Bagatell	25 (28)
Súlyos következmények	15 (21)
Leegyszerűsítés	13 (16)
Pozitív hatások	9 (9)
A kétségbeesés jele	9 (9)
Szélsőjobb különválása	8 (10)
Háttérhatalmak	5 (6)

Láthatjuk tehát, hogy az egyes frame-k vonzerejükben különböztek egymástól. A Csurka-dolgozat leggyakoribb értelmezése a „Náci megnyilvánulás” és az „Antidemokratikus” keret volt, de sokan láttak bele hatalmi ambíciókat, vagy hívták fel a figyelmet az érintett valódi problémákra, vagy éppen minősítették az egészet bagatellnek.

Az első lépés ennek a hálózatnak az elemzésében is a KKA lefuttatása. A maximum modularitás ennél a hálózatnál jóval magasabb, mint a hivatkozási hálózat esetében (0,157), bár még mindig nem annyira magas, hogy egymástól élesen elkülönülő közösségekről beszélhessünk. A Csurka-ügy körül kialakult diskurzus tehát nagymértékben integrált politikai közösséget mutat. Arra is kíváncsiak vagyunk azonban, hogy mi integrálja a diskurzust és ha az integrátor kereteket eltávolítjuk az elemzésből, akkor kibontakoznak-e a viszonylag egységes diskurzus mögött elkülönülő közösségek. Az integrátor keretek megtalálásához a kétoldalú hálózatot a másik irányba is átalakítottuk egyoldalúvá. Ebben a hálózatunkban a szereplők az egyes diszkurzív keretek voltak, két keret között pedig akkor van kapcsolat, ha ugyanaz a szereplő alkalmazza mindkét értelmezést. Közelség centralitás⁹ érték segítségével próbáltuk azonosítani azokat a kereteket, amelyek a leginkább rugalmasabbak, amelyeket a leggyakrabban tudnak a szereplők a többi értelmezési kerettel együtt artikulálni. Az eredményekből kiderült, hogy a Csurka-dolgozat „antidemokratikus” és

⁹ Egy aktor közelség vagy „closeness” centralitását az alapján számoljuk ki, hogy milyen messze van az összes többi aktortól. Azokat a csomópontok kapnak magasabb értéket, akik a legkönnyebben tudják elérni a többi csomópontot (Freeman, 1978). Mivel a kevés keret miatt a majdnem mindegyik keret között van kapcsolat, ezért a távolság kiszámolásában csak a kötések súlyát vettük figyelembe (lásd: Opsahl et al, 2010)

„náci” értelmezése integrálja leginkább a diskurzust. Az integrált diskurzus mögött „lappangó” közösségek feltárása érdekében a KKA algoritmust a két integrátor keret eltávolítása után is lefuttattuk.

Ekkor már három értelmezhető közösséget tudott elkülöníteni az algoritmus (modularitás=0,246). A három csoport mindegyike viszonylag karakteres elkülönülést mutat egymástól.

8. táblázat: A diszkurzív közösség egymástól való elkülönülésének mértéke (modularitás-értékek)

	1. csoport	2. csoport	3. csoport
1. csoport	-	0.25	0.27
2. csoport	0.25	-	0.18
3. csoport	0.27	0.18	-

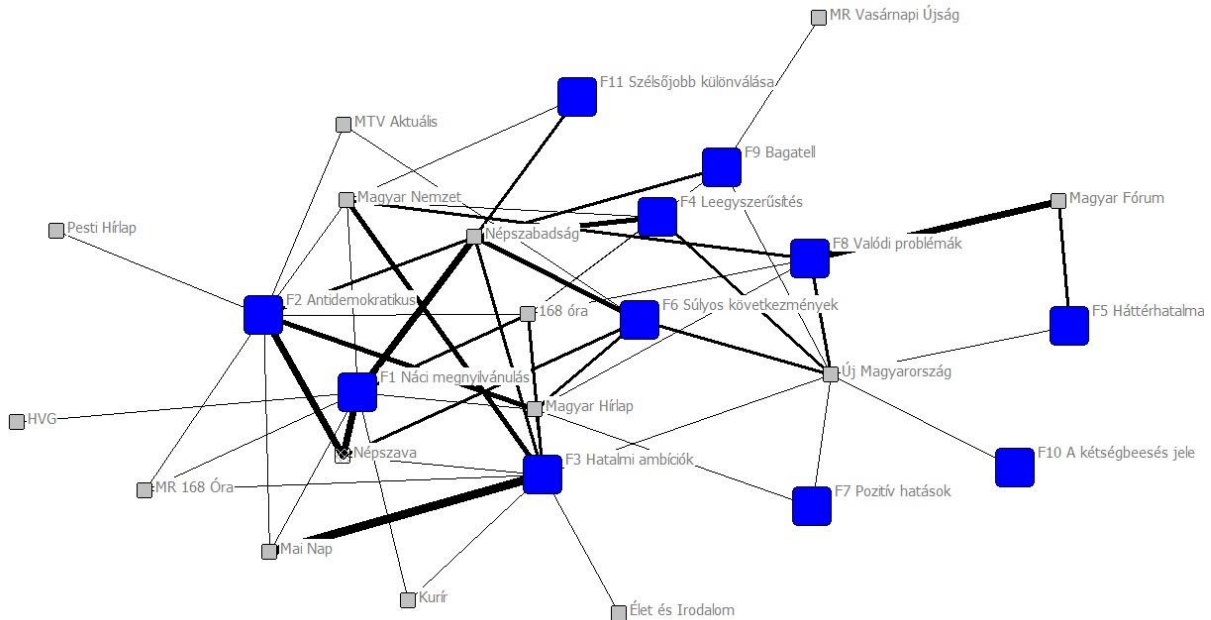
Az egyes elkülönített közösségekhez a közösségre jellemző frame-eket is hozzárendeltük. Az első, 26 szereplőt tömörítő közösséget elsősorban a Csurka-dolgozat „Bagatell” értelmezése integrálja, de ebben a körben meglehetősen népszerű a tanulmány „leegyszerűsítés”-ként való értelmezése is. A közösséget elsősorban politikusok alkotják, azonban belül is látható az MDF-politikusok dominanciája, akik mellett ellenzéki képviselő is megjelenik. Az azonban feltűnő, hogy az ellenzéki politikusok a „bagatell” értelmezést más keretekkel („leegyszerűsítés”, „kétségbeesés jele”) artikulálják együtt, mint jónéhány kormánypárti („valódi problémák”). Az ügy kulcsszereplői közül ebben a közösségbe kerül Antall József.

Az ellenzéki politikusok jelentős része a második közösségbe került. Érdekes azonban, hogy ebben a csoportban számos kormánypárti politikus is koncentrálódik, többek között az ügy egyik kulcsszereplője, Debreczeni József. A csoportot a „hatalmi ambíciók” értelmezés integrálja, de számos egyéb keret is megjelenik. Ebbe a csoportba került a médiumok jelentős része is.

A harmadik csoport ismét egy dominánsan kormánypárti csoport, és elsősorban az integrálja őket, hogy azt hangsúlyozzák, hogy a dolgozat „valódi problémák”-at érint, bár sokan beszélnek a dolgozat „súlyos következményeiről is. Kulcsszereplő ebben a csoportban nem található.

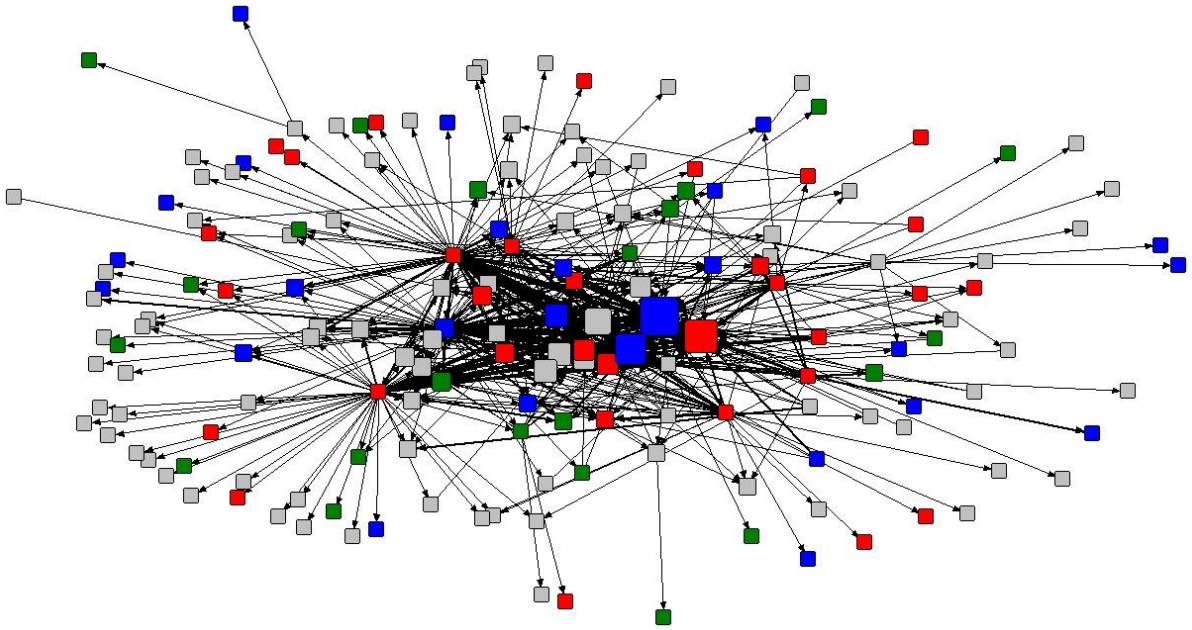
Látható tehát, hogy a három közösség elsősorban a kormánypártok, különösen az MDF által megtestesített politikai közösséget osztotta meg. Egy Antall József fémjelzte csoport bagatellizálta a dolgot, a Debreczeni-fémjelzte csoport az ügyben viszonylagosan egységes értelmezést felmutató ellenzéki szereplőkkel került egy platformra, míg egy harmadik csoport a dolgozat által felvetett problémák jogosságát igyekezett igazolni. A médiumok értelmezési kereteit vizsgálva a KKA algoritmus

nem tudott értelmezhető közösségeket elkülöníteni, ezért a médiadiskurzus meglehetősen integráltnak tűnik. Az azonban a 3. ábrából látszik, hogy az ellenzéki megszólalók által kedvelt keretek, a „náci”, az „antidemokratikus” és a „hatalmi ambíciók” meglehetősen népszerűek voltak.

3. ábra: A médiumok diszkurzív hálózata.

Érdeemes azt is megvizsgálni, hogy ezek a közösségek miként jelennek meg a hivatkozási hálózatban. Az integrátor-keretek kizárása után létrehozott diszkurzív közösségek az interakciós hálózatban nem képeznek elkülönült közösségeket (modularitás = -0,074). Az azonban az ábrából is szembetűnő, hogy az első két csoport képviselői sokkal inkább centrumpozíciókat foglalnak el, mint a harmadik csoport tagjai. Az eredményekből ki is derült, hogy az első tíz legtöbb hivatkozás szereplő között nincsen a 3. közösségbe tartozó aktor.

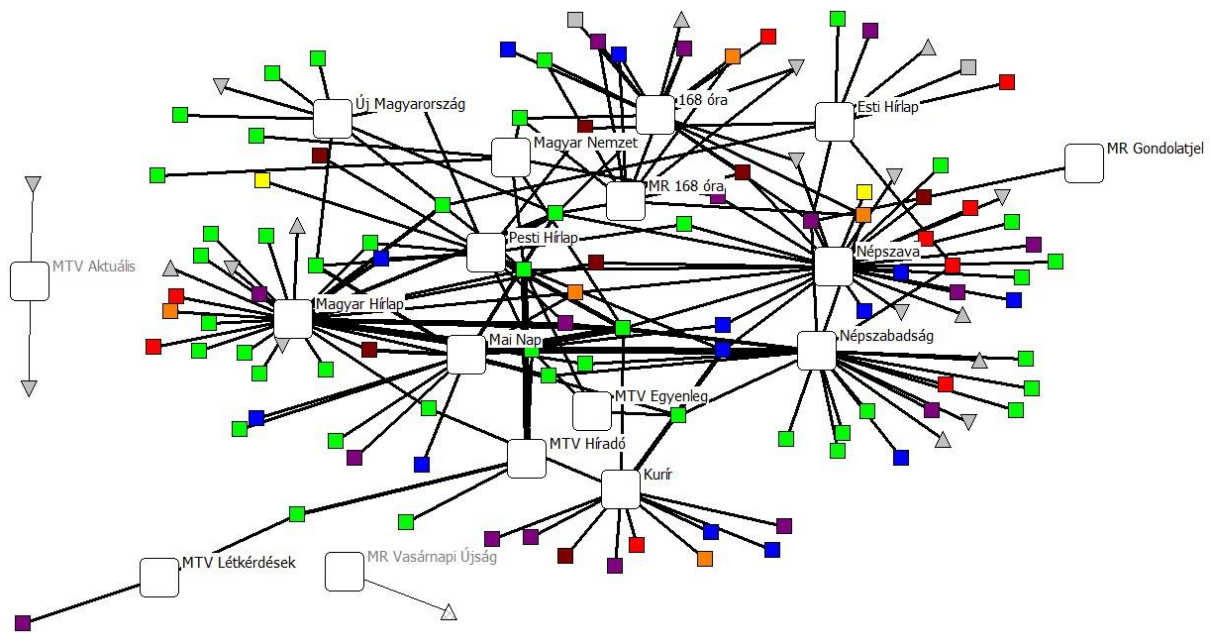

4. ábra: A diskurzív csoportok a hivatkozási hálózatban. A csomópontok mérete egyenesen arányos az in-degree centralitás értékükkel. Kék = első csoport (legfontosabb frame = „Bagatell”), piros = második csoport (legfontosabb frame = „Hatalmi ambíciók”), zöld = harmadik csoport (legfontosabb frame = „Valódi problémák”)

Az egyes csoportok relatív súlyát azáltal is megvizsgáltuk, hogy hány hivatkozás jut az egyes csoportokra, azaz azok képviselőire. Az eredményekből kiderül, hogy átlagosan a legtöbb hivatkozás az 1. csoport tagjaira érkezik, itt egy tag átlagosan 7,96 hivatkozást kap. A második csoport tagjaira átlagosan már csak 4,71 hivatkozás érkezik, míg a harmadik csoportnál ez a szám mindössze 2,22. Bár a csoportok létszáma különbözik egymástól, sokatmondó lehet az egyes csoportok tagjaira kapott hivatkozások összege is, hiszen ez mutatja, hogy általában mennyire láthatóak a Csurka-ügy körüli nyilvános diskurzusban az adott csoportok által képviselt értelmezések. Természetesen a sorrend ebben az esetben sem változik, azonban a különbségek markánsabbá válnak. A teljes nyilvánosságban 207 hivatkozás olyan szereplőkre érkezik, akik az 1. csoportba tartoznak, 151 a második csoport tagjaira, és mindössze 49 a 3. csoport tagjaira. Az eredményekből tehát jól látható, hogy a teljes nyilvános diskurzus szintjén a 3. csoport alig volt látható, az 1., valamint kisebb mértékben a 2. csoport értelmezési küzdelme határozta meg a diskurzust.

A csatornahálózat esetében a közösségstruktúra eléggé nehezen értelmezhető, hiszen a valamely médiumban közvetlenül megnyilatkozó 117 szereplő közül 82-en mindössze egy médiumban nyilvánultak meg. Nagyon kevés olyan szereplővel találkozunk, aki több csatornát is felhasznált az ügyben való kommunikációja céljából. Ez

azért fontos szempont, mert így azok a szereplők, akik csak egy csatornában nyilvánultak meg, egyből egy közösségbe kerülnek a többi, ugyanabban az egyetlen csatornában megnyilvánuló szereplővel. Szinte mindegyik médium törekedett egyedi megszólalási kör kialakítására, azaz olyan szereplők megszólaltatására, akik máshol nem jelentek meg. Az is igaz ugyanakkor, hogy ez az igyekezett elsősorban politikusok megszólaltatására terjedt ki, szakértők és értelmiségiek jóval kisebb arányban kaptak szót ezekben a csatornáknak. A legnagyobb kört a Népszava, a Magyar Hírlap, a Népszabadság és a Kurír „vonzott be” a diskurzusba.

5. ábra: Médiumok megszólaltatási mintázata: □ = politikus, Δ = értelmiségi, ▽ = szakértő. Zöld = MDF, kék = SZDSZ, sárga = FKGP, piros = MSZP, barna = KDNP, narancssárga = Fidesz, lila = egyéb párt, szürke = nem politikus, fehér = csatorna.

A 82 „egycsatornás” szereplő mellett 20 szereplő nyilvánul meg két csatornában is, 9 pedig háromban. Rajtuk kívül egy-egy szereplő használ 4 (Pető Iván), 5 (Beke Kata) valamint 6 (Medgyasszay László) csatornát és 3 szereplő 7 csatornán keresztül is hallatja a hangját (Csurka István, Furmann Imre, Debreczeni József). Jól látható tehát, hogy az ügy kulcsszereplői számos csatornát felhasználva válnak a leghivatkozottabb szereplőkké – Antall Józsefet kivéve, aki országgyűlési felszólalása mellett mindössze egyetlen csatornát használ fel kommunikációja során.

A sok egycsatornás megszólaló miatt tehát a szereplők irányába átalakított egyoldalú hálózaton a KKA-nak nincsen sok értelme. A másik irányba, azaz a médiumok irányába átalakított hálózatnál már érdekesebb a dolog, hiszen az azt mutatja, hogy két

médium esetében mennyire hasonló a közvetlenül megszólaltatott politikusok köre – itt az egycsatornás megszólalók értelemszerűen nem hoznak létre kapcsolatot. A korszak médiatájképének viszonylagos integráltságát mutatja, hogy a KKA ezen a téren sem tudott értelmezhető „médiaközösségeket” létrehozni. Tehát a kép kettős: egyrészt a médiumok elkülönülő megszólalási köröket igyekeznek létre hozni maguk körül, másrészt azonban a néhány „többcsatornás” szereplő mégiscsak integrálja őket.

Bár a médiumok többsége politikusokat próbált bevonni az ügy kommunikációs hálózatba, az egycsatornás megszólalási mintázat a kisszámú értelmiségi-szakértő szereplő esetében is igaz. Mindössze egy olyan nem politikus megszólalót találunk, aki két médiumban is kifejthette a véleményét. Minden szakértő és értelmiségi csak egyetlen csatornában jelent meg. Ez azt jelenti, hogy mindegyik médium más és más értelmiségit vagy szakértőt szólaltatott meg az ügyben, azaz úgy tűnik inkább „házi” véleményformálók vannak, mint az egész nyilvánosság szintjén mértékadó, ezért számos csatorna érdeklődését kiváltó véleményvezérek.

Következtetések

A Csurka-ügy elemzése számos olyan eredményt hozott, amelyek a konkrét ügyön túlmenően, a korszak általános politikai kommunikációs szerkezetére jellemzően is érvényes lehet. Az általános érvényű következtetések levonásához természetesen még további ügyeknek a vizsgálata is szükséges, azt azonban látni kell, hogy a politikai kommunikációnak e vonásait csak ügyspecifikus módszertani megközelítéssel lehet feltárni. A vizsgált ügy az eredmények fényében azért tűnik jó választásnak, mert látható, hogy a magyar politikai közösség 1990 utáni átalakulásának egy kritikus pillanatában sikerült kimerevítenie a képet. A következőkben azokat a Csurka-ügy elemzéséből kibontakozó eredményeket foglalom össze, amelyek akár általánosabb érvényre is igényt tarthatnak.

A többdimenziós elemzés egyik legfontosabb megállapítása, hogy a magyar politikai kommunikációs közösség az adott ügyben nagyfokú integrációt mutatott – a jelek szerint ebben a korszakban érdemes lehet egy egységes politikai közösség létéről is beszélni. Az integráltság egyik legfontosabb oka a nyilvánosság centralizált jellege. Bár az elsősorban csatornaként funkcionáló médiumoknak köszönhetően a diskurzus meglehetősen nyitott volt – legalábbis a politikusok számára – érdemi hatást kiváltó kommunikációra csak néhány szereplő volt képes. Az ügy diskurzusát lényegében néhány szereplő dominálta, a szereplők többsége hozzájuk és az általuk elmondottakhoz kapcsolódva lépett be a nyilvánosságba. Nem alakultak ki elkülönül „valóságok”, a politikai közösség egy egységes kommunikációs centrumot hozott létre, a nyilvánosságban mindenki ugyanarról beszélt. A kommunikáció tartalmi integráltságért elsősorban a szélsőjobboldallal és a demokráciával szembeni közös fellépés a felelős. A Csurka-dolgozat jól láthatóan két közösség ellen intézet támadást: egyrészt

az MDF által megtestesített politikai közösség ellen, másrészt pedig a rendszerváltás nyomán létrejött magyar politikai közösség ellen. Míg előbbi szinten sikert ért el, mert - legalábbis az ügy diskurzusában - az MDF politikai közössége szétszakadt, utóbbi szinten nem, hiszen a dolgozat „antidemokratikusnak” és „nácinak” történő minősítése integrálta a magyar politikai közösséget - a közösség lényegében a közösségből való kitzasztással reagált a kísérletre.

A politikai közösség önvédelmi mechanizmusa mögött azonban három, ha nem is hermeneutikusan, de egymástól karakteresen elkülönülő csoport felsejlett. A legfontosabb megfigyelés az MDF az ügyben tapasztalt szétszakadása: létrejött egy többékevésbé markáns elkülönülés a Csurka-vonallal megengedőbb, akár egyetértő csoport, egy azt eljelentékteleníteni igyekvő, ezzel néhány baloldali szereplővel egy platformra kerülő kör, valamint az azt erőteljesen támadó, ezáltal a nagyrészt egységes ellenzékkel összekapcsolódó közösség között. Külön érdekes ugyanakkor Antall József szerepe, akit bár az algoritmus az első közösségbe sorolt, mindkét domináns MDF-s kerethez kapcsolódott, ezáltal egyfajta hídszerepet töltve be két MDF-s közösség között. Az ellenzéki pártokhoz kötődő szereplők azonban egy közösségbe tömörülnek az ügy kapcsán. A Fidesz és az SZDSZ politikusainak értelmezései nagyrészt egybecsengenek, de az MSZP-hez kötődő megszólalók nagy része is ide tartozik, bár itt néhány politikus kapcsolódott a több kormánypárti szereplő körében is népszerűnek bizonyuló bagatellizáló értelmezéshez.

Az interakciós struktúra integráltságát jól mutatja, hogy az eltérő értelmezői közösségek élénk párbeszédet folytatnak egymással, nem különülnek el saját „alternatív” nyilvánosságokba. Az eltérő értelmező körök ugyanazokról a megszólalásokra hivatkoznak, ugyanazokról fejtik ki saját véleményüket. A nyilvánosság tehát az eltérő értelmezések ellenére is egységes. Ugyanakkor az egyes közösségek, és ezáltal a hozzájuk kapcsolódó értelmezések hangja nem hallatszik ugyanakkora mértékben. A Csurka-dolgozattal megengedőbb értelmezői közösség egyértelműen az interakciós struktúra perifériájára szorul - az ide tartozó szereplők bár kifejtik véleményüket a nyilvánosság csatornáin, hangjuk visszhang nélkül marad. Ez a későbbi korszakokban is megfigyelhető médiakarantén jelenség (lásd: Szabó et al, 2015) előjeleként is felfogható, ami lényegében az egységes politikai közösség egyfajta önvédelmi mechanizmusaként is felfogható.

Az elemzésből több olyan eredmény is felsejlett, amelyek nem közvetlen a politikai közösségek elkülönítéséhez kapcsolódnak, viszont sokat elárulnak a magyar politikai közösség kommunikációs szerkezetéről. Az egyik ilyen fontos eredmény a nyilvános diskurzus politikusi dominanciája. A nyilvánosság a politikusok előtt rendkívül nyitott volt és az ügyben megszólalók jelentős része politikus is volt. A nyilvánosság centralizált jellege miatt persze a legtöbb politikus megnyilvánulása visszhangtalan maradt, ez azonban méginkább igaz a nem politikus szereplőkre. Az ügyből az is

látszik, hogy a médiumok ekkor sokkal inkább a csatorna szerepét, mintsem az önálló kommunikációs ágens szerepét töltötték be. Bár a legtöbb médium önálló véleményt is kifejtett az ügyben, ezek szinte teljes mértékig visszhang nélkül maradtak, médiumra történő hivatkozások nagyon ritkák voltak – akkor is általában a csatornára hivatkoztak, amelyen keresztül adott politikus kifejtette a véleményét. A médiumok tehát alacsony önálló diskurzusformáló erővel bírtak, a nyilvánosság – főként politikusok előtti - nyitottságát viszont megteremtették. A médiumok csatornaszerepét erősíti, hogy többségük egyedi megszólalói kör kialakítására törekedett, igyekeztek minél több olyan szereplőt megszólaltatni, akiket más médium még nem érhetett el. Igyekeztek minél szélesebb politikusi kör véleményét becsatornázni a nyilvánosságba, akiknek jelentős része az egyszeri megszólaláson túl aztán nem is exponálta magát a közbeszédben. Az egyedi megszólalói kör része volt az egyedi értelmiségi, szakértői kör kialakítása is. Minden médium más értelmiségit és szakértőt szólaltatott meg, nem alakultak ki az egész politikai közösség, vagy egyes politikai közösségek szintjén mértékadó véleményvezérek. A szakértői, értelmiségi megszólalói kör szétaprózódottsága miatt ezeknek a szereplőknek a véleménye lényegében visszhangtalan maradt. Az egyedi megszólalói kör kialakítására való törekvés ellenére a médianyilvánosság meglehetősen integrált szerkezetet mutatott. Interakciós szinten egy határozott centrum-periféria struktúra alakult ki, egy erősen összekapcsolódó centrummal és egy, a centrumszereplőkkel kapcsolatban álló, de egymásra alig hivatkozó perifériával. A diszkurzív értelmezések szintjén is meglehetősen integrált a médianyilvánosság, bár az jól látható, hogy a médiumok jelentős része az ellenzéki politikusok által dominált közösségbe került. Az egyedi megszólalói kör kialakítására való törekvés ellenére a néhány, magát több csatornán is exponáló szereplő a csatornák szintjén is integrálta a médianyilvánosságot, nem alakultak ki politikai közösségekhez rendelt blokkok, ahol egyik vagy másik közösség képviselői nagyobb arányban fejthetik ki véleményüket. A kommunikációs szempontból integrált politikai közösség tehát nagyfokú integráltságot mutató médianyilvánossággal egészült ki.

Hivatkozott irodalom

Borgatti, S. – Everett, M. G. (1999) Models of core/periphery structures. *Social Networks* 4, 275–295.

Borgatti, S. – Everett, M. – Johnson, J. (2013): Analysing two mode data. In: Borgatti, S. – Everett, M. – Johnson, J.: *Analysing Social Networks*. Sage: London

Clauset, A. – Newman, M.E.J. – Moore, C. (2004) Finding community structure in very large networks. *Phys RevE*, 70(6). 066111.

Davis, A. - Gardner, B. - Gardner, M. R. (1941): *Deep South*. Chicago: University of Chicago Press.

Freeman, L. C., 1978. Centrality in social networks: Conceptual clarification. *Social Networks* 1, 215-239.

Kiss Balázs (2014): *Politika, kommunikáció, politikai kommunikáció*. Kézirat.

Kiss Balázs, Szabó Gabriella, Antal Anna (2014): Politikai nagygyűlések mint interakciós rituálék: 2013. október 23. a Hősök terén, a Deák téren és a Műegyetem előtt. *Politikatudományi Szemle* 23:(2) pp. 7-29.

Leifeld, Philip (2012): *Discourse Networks and German Pension Politics*. PhD Thesis, University of Konstanz, Department of Politics and Public Administration.

Newman, M. E. J. (2001) Scientific collaboration networks. II. Shortest paths, weighted networks, and centrality. *Physical Review E* 64, 016132.

Newman, M. – Girvan, M. (2004) Finding and evaluating community structure in networks, *Physical Review E* 69, 026113.

Opsahl, T., 2013: Triadic closure in two-mode networks: Redefining the global and local clustering coefficients. *Social Networks* 35.

Opsahl, T. – Agneessens, F. – Skvoretz, J. (2010) Node centrality in weighted networks: Generalizing degree and shortest paths. *Social Networks*, 3. 245-251

Opsahl, T., Panzarasa, P. (2009): Clustering in weighted networks. *Social Networks* 31 2:, 155-163.

Szabó Gabriella–Bene Márton (2015a): Hivatkozlak, tehát vagy(ok)!: Kommunikációs kapcsolatok a magyar médianyilvánosságban. In: Szabó Gabriella (szerk.): *Politika az intézményeken túl: Kapcsolatok, interakciók, élmények*. Budapest, MTA Társada-

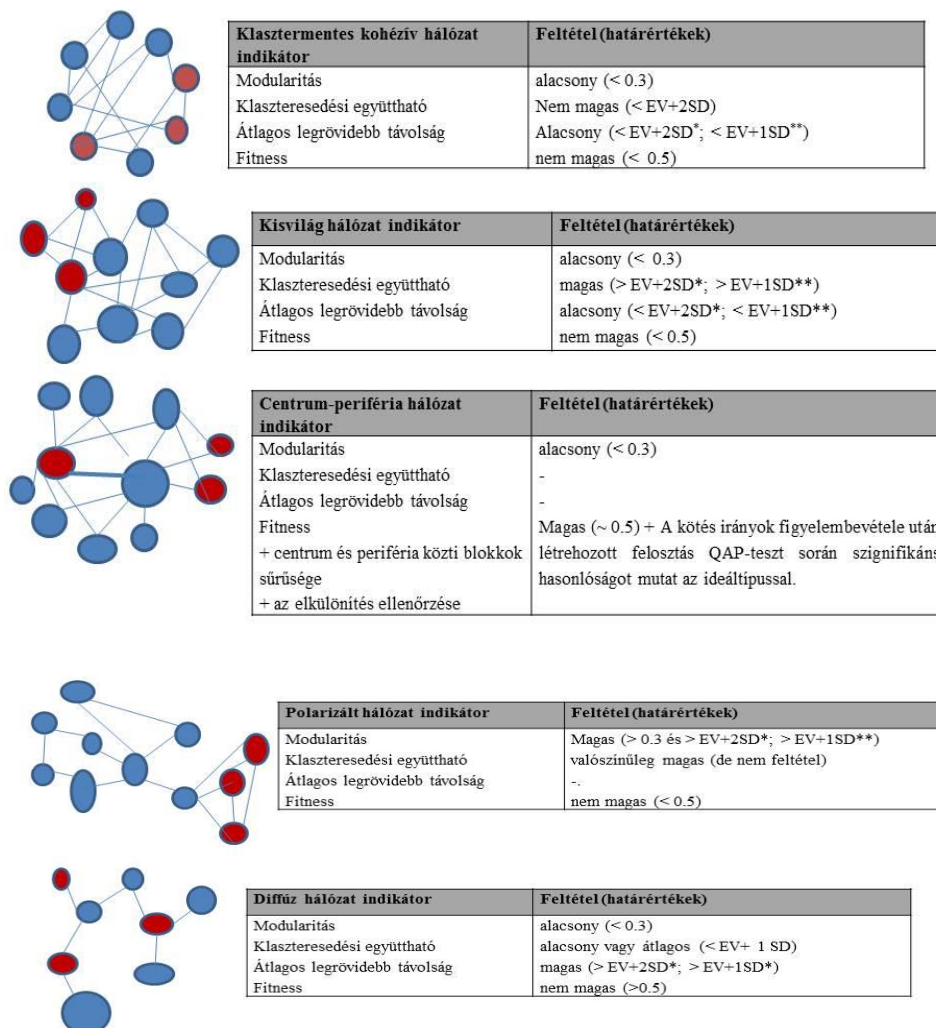
lomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet, Studies in Political Science. Politikatudományi Tanulmányok; 2015/1.

Szabó Gabriella–Bene Márton (2015b): Mainstream or an alternate universe?: Locating and analysing the radical right media products in the Hungarian media network. Intersections, Vol. 1., No. 1., 122–146.

Watts, Duncan J. - Strogatz, Steven H. (1998): "Collective dynamics of 'small-world' networks". Nature 393 (6684): 440–442.

Melléklet

1. ábra: A hálózatok ideáltípusai, illetve mérési módjai. EV = várható érték (expected value), 1000 random hálózat átlaga; SD = szórás (standard deviation), 1000 random hálózat átlagának szórása. *erős feltétel; **gyenge feltétel. (innen: Szabó et al, 2015)

1. táblázat: A diszkurzív keretek leírása¹⁰

Frame	Leírás
F1 Náci megnyilvánulás	A náciizmus frame szerint a Csurka-dolgozatban náci/neonáci ideológia bonthatódik ki. Ide tartozik az összes olyan értelmezés, amely a dolgozat kapcsán fasiszta eszméket, antiszemitizmust, vészorszakot, fajvédelmet, cigánygyűlöletet, stb. említ, és ez alapján ítéli el azt, vagyis az adott szöveg szerzője egyetért azokkal, akik szerint a Csurka-dolgozatban antiszemitizmus, fasiszta eszmék, fajvédelem, cigánygyűlölet, a vészorszak fenyegetése, náciizmus stb. található.
F2 Antidemokratikus	Ez a keret a Csurka-dolgozatot a demokrácia értékei elleni, illetve a demokratikus intézmények elleni támadásként értelmezi. Gyakran jár együtt az erőszak emlegetésével, tudniillik, hogy Csurka erőszakot is megengedne, holott a demokratizmustól idegen az erőszak.
F3 Hatalmi ambíciók	Ide tartoznak azok az értelmezések, melyek szerint a dolgozat Csurka és szűkebb körének hatalmi ambícióiról, így a miniszterelnök eltávolításáról, a párt vezetésének átvételéről szól.
F4 Leegyszerűsítés	E szerint a frame szerint a dolgozat nem más, mint egy mindent egyetlen problémára visszavezető, a valóságot szélsőségesen leegyszerűsítő iromány. Ez gyakran mutatkozik meg abban, hogy „összeesküvés-elméletnek” minősítik a dolgozatot.
F5 Háttérhatalmak	E szerint a frame szerint a Csurka-dolgozat azt állítja vagy sejteti, hogy a magyar politikát titkos nemzetközi megállapodások, külső kényszerek, háttéralkuk, informális kapcsolatok határozzák meg. Az ország ki van szolgáltatva e folyamatoknak, a nagyhatalmak kénye-kedvének, a kormány keze meg van kötve stb.

¹⁰ A keretek kialakításában és megfogalmazásában Kiss Balázs, Mihályffy Zsuzsanna és Szabó Gabriella vett részt.

F6 Súlyos következmények

Ebben a keretben a Csurka-dolgozatot, mint kedvezőtlen külső és belső következményekkel járó eseményt értelmezik. Nemcsak a külföldi rosszallások számítanak tehát, hanem a belföldi mindenféle következmények is.

F7 Pozitív hatások

Ez a frame elismeri, hogy a dolgozatnak lehetnek vagy vannak pozitív hatásai, következményei. Például miatta végre kiderül, hogy milyen nézetkülönbségek vannak az MDF-ben. Vagy: a dolgozat megadja a lehetőséget a többieknek a szélsőségektől való elhatárolódásra.

F8 Valódi problémák

Ez a frame azt mondja, hogy a dolgozat tényleges, élő problémákat vet fel: például olyanokat, mint a kormányzati rögtönzés és kényszerpálya, jobboldali népszerűségvesztés, az SZDSZ-szel 1990-ben kötött paktum kedvezőtlen hatásai, az 1990 előtti elit hatalomátmentése. A felvetéseket érvényesnek tartja, még ha esetleg a hangnemmel, vagy a megoldási javaslatok némelyikével nem is ért egyet.

F9 Bagatell

Eszerint a dolgozat nem politikai szöveg, nem politikai ügy, hanem Csurka magánvéleménye, vagy írói munkásságának a része. Fontos, hogy ide tartoznak azok a megszólalások is, amelyek az MDF belügyeként tekintenek a dolgozatra, amely vagy a nyilvánosságra tartozik, vagy nem, de mivel pártbelügy, nem kell vele foglalkozni.

F10 A kétségbeesés jele

A Csurka-dolgozat az MDF/a kormány/Csurka kétségbeesésének a jele. Csurkának az Antall utáni időktől, a választás elvesztésétől, az MDF népszerűségvesztésétől való félelméből táplálkozik.

F11 A szélsőjobb különválása

Ide soroljuk azokat az értelmezéseket, amelyek a dolgozatra, mint a szélsőjobboldal önálló közösségként való megjelenésének első lépésére tekintenek.